

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У ВИЩОМУ НАЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників постає актуальною проблемою для сучасних вищих навчальних закладів. Це пояснюється зростанням у суспільстві спеціалістів з вищою освітою, у яких недостатньо сформовані здібності вести усне та письмове спілкування з клієнтами, налагоджувати комунікації з колегами, а також самостійно діяти при розв'язанні загальних професійних проблем. Вирішення цієї проблеми пов'язується з діяльністю науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу, яка спрямована на активізацію та формування комунікативної компетенції у студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На значущість формування комунікативної компетенції у молоді при їх підготовці до самостійної професійної діяльності підкреслювали у своїх працях Л.Сафонова [1], Є.Ярська-Смирнова [2], Є.Холостова [2] та ін. Ці автори розкрили суть поняття "комунікативна компетенція" та визначили її складові, які мають бути сформовані у майбутніх соціальних працівників. Аналіз наукової літератури вказує на роль виявлення особливостей формування даного процесу у молоді впродовж навчання у вищому навчальному закладі.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є розгляд особливостей формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Практика викладання у вищих навчальних закладах свідчить про те, що основна частина студентів мають розвиток комунікативної компетенції нижче середнього рівня. Для більшості з них проблемою є включення у діалог з науково-педагогічним працівником, однокурсниками під час розв'язання на семінарських, і практичних заняттях творчих завдань та проблемних питань, ситуацій. У вищих навчальних закладах вирішенню цієї проблеми не приділяють достатньої уваги. Це виступає показником негативного впливу навчально-виховного процесу у даних закладах на формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників.

Науково-дослідну роботу по формуванню комунікативної компетенції у молоді ми спрямували на створення сприятливих умов для їх спілкування з іншими "Я" під час навчання.

У дослідженні ми поділяли думку Л.Сафонові щодо суті змісту поняття "комунікативна компетенція" соціального працівника. На думку автора, комунікативна компетенція являє собою здібності особистості вести усне та письмове спілкування з клієнтами, налагоджувати комунікації з колегами, а також самостійно вирішувати загальні професійні проблеми [1]. Виходячи з даного визначення, ми прагнули довести у дослідженні, що ці професійні здібності у молоді може розвинути тільки той науково-педагогічний працівник, діяльність якого за своєю суттю діалогічна.

У дослідженні ми вважали, що такою діяльністю є імпровізаційна діяльність науково-педагогічного працівника. Етапи цієї діяльності: вибір-осмислення, оцінка-аналіз, пошук-натхнення здійснювати вплив на формування комунікативної компетенції у студентської молоді.

Так, етап вибір – осмислення відображує взаємозв'язок таких категорій як "осмислення" та "вибір".

Ми у дослідженні дотримувалися наступних визначень даних понять, які подані у науковій та науково-довідковій літературі.

Так, ми поділяли думку В.Даля щодо розгляду феномена "осмислення". Автор у широковідомому тлумачному довіднику живої великоруської мови визначав термін "осмислення" як надання чому-небудь смислу, толку; оживлення мислячим духом [4, с. 700].

Феномен "вибір", на думку В.І.Бакштановського, має багатоманітні форми, варіативність та відіграє провідну роль у співвідношенні зовнішніх обставин та внутрішніх потреб особистості [5]. Як підкреслює автор теорії особистісного вибору Н. Наумова, "вибір, який відбувається в умовах, які забезпечують внутрішні передумови для побудови нових альтернатив вибору та... для здійснення будь-якої вибраної альтернативи – це вільний вибір" [6, с. 65]. До основного принципу механізму вільного вибору на рівні особистісного існування автор відносить альтернативність. Здійснення вибраної альтернативи потребує створення внутрішніх передумов. Альтернативи мають бути психологічно реальними, до них має бути протягнута нить відповідних переживань, вчинків, спостережень, аргументів, установок [6].

У дослідженні використання науково-педагогічним працівником на етапі вибір-осмислення імпровізації при проведенні аудиторних занять у формі словесних дій (дотепної репліки, фрази, бесіди), вільного моделювання

творчих завдань, проблемних питань, осмислення ролі свого "Я" як імпровізатора у формуванні комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників стимулювало студентську молодь на включення у діалог з іншими "Я" та на вільний вибір ними альтернатив – слів, виразів, творчих завдань як "відображувачів" їхнього внутрішнього стану.

Наступним етапом імпровізаційної діяльності науково-педагогічного працівника у дослідженні виступав аналіз, який був взаємозв'язаний з оцінкою.

На суб'єктивну суть оцінки вказували О.Коршунов, М.Мантатов. На думку авторів, оцінка виступає невід'ємним компонентом свідомості, яка формується під впливом практики. Остання у своєму розвитку не тільки породжує функціональне буття речей, їхню значущість, цінність, але і формує об'єктивну здібність, за допомогою якої визначається цінність природних властивостей та соціальних факторів [7, с. 144].

Однак, оцінка науково-педагогічним працівником проведених аудиторних занять не може здійснюватися без аналізу. Аналіз у психології розглядається як процес розчленування цілого на частини [8, с. 19]. Проведення цілісного аналізу змісту тем, які вивчають студенти, на нашу думку, необхідні науково-педагогічному працівнику для організації та проведення аудиторних занять.

У дослідженні на етапі оцінка-аналіз він прагнув цілісно проаналізувати зміст аудиторних занять та імпровізацій студентів – виконані ними творчі завдання, відповіді на проблемні питання, самостійне конструювання питань до інших "Я". Для досягнення цієї мети науково-педагогічний працівник вступав у діалог з іншими "Я" – науковцями, дослідниками, авторами навчальних посібників, студентською молоддю. Завдяки такому діалогу він ідентифікував себе зі своїм "Я" як імпровізатора та з "Я-іншими": студентами і з творчими індивідуальностями. При цьому молодь при проведенні семінарських та практичних занять прагнула внутрішньо проаналізувати діалогічну спрямованість аудиторних занять. Цей аналіз виходив з їхньої оцінки імпровізаційних комунікативних дій науково-педагогічного працівника, яка виступала показником проявлення комунікативної компетенції особистості.

На нашу думку, даний етап імпровізаційної діяльності науково-педагогічного працівника сприяв активізації пошуково-інсайтною діяльності у майбутніх соціальних працівників.

Більшість вчених характеризують пошук як елемент тієї чи іншої діяльності. При цьому вони відзначають, що підвищення потреб у пошуку відбувається за рахунок різних причин. До таких причин відносять: варіативність матеріалу, задоволення різних потреб, інтересів особистості, її спілкування у процесі пошуку, новизну змісту діяльності, сам процес. Цей елемент механізму орієнтації взаємопов'язаний з натхненням як етапом імпровізації. Натхнення (інсайт) у психології визначається як нове розуміння, яке миттєво виникає й не виводиться з майбутнього досвіду, досягнення суттєвих відносин, завдань, проблем та структури ситуації у цілому, завдяки якій досягається осмислене вирішення проблем [8, с. 362-363].

Виходячи з розглянутих змістових особливостей пошуку та натхнення ми у дослідженні прийшли до наступного висновку. Пошуково-інсайтна діяльність майбутніх соціальних працівників у навчально-виховному процесі забезпечує самостійне, кількісне накопичування ними знань про особливості спілкування з іншими "Я", техніку ведення діалогу з ними. У результаті використання науково-педагогічним працівником даного засобу кількісні знання студентів перетворювалися у якісні. На цьому етапі як пошуково-інсайтному у процесі дослідження студентська молодь, науково-педагогічний працівник відчуває натхнення від самостійного включення у діалог з іншими "Я" при розв'язанні творчих завдань та проблемних питань. Пошуково-інсайтна діяльність суб'єкта навчально-виховного процесу – науково-педагогічного працівника у процесі дослідження також була спрямована на моделювання нових творчих завдань, ситуацій, проблемних питань для майбутніх соціальних працівників, щоб сформувати у них комунікативну компетенцію.

Представлені у таблиці 1 аспекти імпровізаційної діяльності науково-педагогічного працівника, які наведені нижче, відображають його професійні вміння, навички як імпровізатора при моделюванні змісту аудиторних занять. Вони також виступають тими умовами, від яких залежить ефективність формування комунікативної компетенції у майбутнього соціального працівника.

Таблиця 1

Зміст імпровізаційної діяльності науково-педагогічного працівника при формуванні комунікативної компетенції у майбутнього соціального працівника

№	Етап	Зміст імпровізаційної діяльності науково-педагогічного працівника при проведенні аудиторних та позааудиторних занять
1.	Вибір/осмислення	Стимулює включення у діалог студентів з іншими "Я" завдяки використанню імпровізації у формі словесної дії (репліки, фрази, бесіди). Вільно моделює творчі завдання, проблемні питання, ситуації при проведенні аудиторних занять. Осмислює роль свого "Я" як імпровізатора у формуванні

		комунікативної компетенції у майбутнього соціального працівника. Включає студентську молодь у ситуацію вільного вибору.
2.	Оцінка/аналіз	Оцінює та аналізує зміст аудиторних занять, а також імпровізації студентів.
3.	Пошук/натхнення	Моделює нові творчі завдання, проблемні питання, ситуації під час проведення аудиторних занять, спрямованих на формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників.

Етапи імпровізаційної діяльності, як довело дослідження, сприяли формуванню комунікативної компетенції у більшій частині майбутніх соціальних працівників. Показником цього виступали вільне моделювання ними діалогу з іншими "Я" при розв'язанні творчих, пошукових завдань, проблемних питань, ситуацій.

Однак, деяка частина з них не на достатньому рівні продемонструвала здібності вести діалог з оточенням (науково-педагогічним працівником, однокурсниками). Тому у дослідженні для формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників використовували наступні форми психокорекційної роботи: рольові ігри, тренінги, а також методи моделювання, встановлення зворотного зв'язку.

Так, при використанні методу моделювання перед студентами демонструвалися зразки комунікативної поведінки, яка приводила до досягнення поставленої мети науково-педагогічним працівником – формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників.

При застосуванні методу рольова гра студентам пропонувалося уявити себе у ситуації, яка потребує реалізації їх життєвого досвіду, вміння та навичок прояву комунікативної компетенції, а також креативності.

У процесі використання методу встановлення зворотного зв'язку науково-педагогічний працівник прагнув встановити зворотний зв'язок у вигляді реакцій на поведінку студентів. Він прагнув заохотити їх за проявленні комунікативні здібності при спілкуванні з іншими "Я".

На тренінгах увага науково-педагогічного працівника приділялася тому, щоб все, чому навчилися учасники, знайшло відображення у їх реальному життєвому спілкуванні з іншими "Я".

Нижче ми наводимо практичні рекомендації по формуванню комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників.

Так, для підвищення низького та нижче середнього рівня сформованості комунікативної компетенції, ми пропонували такі засоби:

- психокорекційні вправи: "Складові частини спілкування", "Спрямованість спілкування", "Засоби реакцій на повідомлення", "Спілкування у різних сферах" (протягом місяця по 2 години на добу) [9; 10];

- тренінги "Геній спілкування", "Внутрішня гармонія" (протягом місяця по 1, 5 години на добу) [10].

Для підвищення середнього рівня сформованості комунікативної компетенції у студентської молоді ми пропонували наступні засоби:

- психокорекційні вправи: "Корпоративна культура", "Спілкування з тим, який має владу", "Лояльність", "Модель спілкування", "Говорити, що завгодно" (протягом двох місяців по 2 години на добу) [9; 10];

- тренінг "Геній спілкування" (протягом місяця по 2 години на добу) [10].

Для студентів, які мали високий рівень сформованості комунікативної компетенції, ми пропонували наступні засоби:

- психокорекційні вправи: "Спілкування у різних сферах", "Спрямування спілкування", "Осмілене повідомлення" (протягом місяця по 3 години на добу) [9; 10];

- тренінг "Геній спілкування" (протягом місяця по 1, 5 години на добу) [10].

Студентам з дуже високим рівнем сформованості комунікативної компетенції було рекомендовано такі засоби:

- психокорекційні вправи: "Взаємодія", "Осмілене повідомлення" (протягом місяця по 2 години на добу) [9; 10];

- тренінг "Складні переговори" (протягом місяця по 2, 5 години на добу) [10].

Вищеназвані психолого-педагогічні засоби здійснили вплив на формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників. Студенти виявили навички та вміння використовувати засоби спілкування (вербальні та невербальні), а також продемонстрували високий рівень техніки ведення діалогу з іншими "Я".

Отже, спрямованість навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі на формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників має бути первинною і діяти з першого до останнього курсу навчання. Така підготовка повинна забезпечуватися системою взаємопов'язаних та взаємозбагачувальних технологій (педагогічних, інноваційних).

Висновки... Таким чином, на основі аналізу наукової літератури та у ході проведення науково-дослідної роботи обґрунтовано ефективність застосування імпровізаційної діяльності науково-педагогічного працівника та форм психокорекційної роботи по формуванню комунікативної компетенції у майбутнього соціального працівника. У студентів виявилися здібності вести спілкування з іншими "Я", а також вміння налагоджувати комунікації з оточенням (науково-педагогічним працівником, однокурсниками).

Література

1. Сафонова Л.В. Содержание и методика психосоциальной работы / Сафонова Л.В – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 214 с.
2. Психология социальной работы / [ред М.А. Гулиной]. – СПб., 2002. – 156 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования / Э.Ф.Зеер – М.: Воронеж, 2003. – 243 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И.Даль – М.: Рус. яз, 1989. – Т.2: И-О. – С.700.
5. Бакштановский В.И. Моральный выбор личности. Цели, средства, результаты / В. И.Бакштановский. – Томск. Изд-во Томского ун-та, 1977. – 200 с.
6. Наумова Н.Ф. Социологические и психологические аспекты целенаправленного поведения / Н.Ф.Наумова. – М.: Наука, 1988. – 200 с.
7. Коршунов А.М. Диагностика социального поведения / А.М.Коршунов, В.В.Мантатов. – М.: Политиздат, 1983. – 383с.
8. Психология. Словарь [общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского] – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
9. Флеминг Фанч. Пути преобразования. Общие модули процессинга / Флеминг Фанч. – Киев, 1997. – 453с.
10. Добротворский И. Новейшие психотехнологии влияния на людей / И.Добротворский. – М.: «КСП»+, 2002. – 232с.

Анотація

У статті розглядається особливості формування комунікативної компетенції у майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі. Зазначається, що саме послідовна зміна змісту імпровізаційної діяльності науково-педагогічного працівника та використання ним форм психокорекційної роботи здійснює вплив на підвищення рівня комунікативної компетенції у студентської молоді.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности формирования коммуникативной компетенции у будущих социальных работников. Указывается, что именно последовательное изменение содержания импровизационной деятельности научно-педагогического работника и использование им форм психокоррекционной работы оказывает влияние на повышение уровня коммуникативной компетенции у студенческой молодежи.

Summary

The key problem of the article is to unveil some peculiarities of communicative competencies formation in would-be social service workers. The stress is put on the original sequence of gradual alterations within the content of improvisational teaching activities of researchers in the field of pedagogical psychology. It is shown how the appliance of psychological correction techniques causes the definite increase in the students communicative competencies.

Подано до редакції 13.12.2009 р.

□ 2009

Ревенко В.В.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах динамічних змін, що відбуваються в соціально-економічному й політичному житті України, актуальною є проблема підготовки майбутнього вчителя як активної, ініціативної, творчої особистості. Це спонукає педагогів до пошуку та впровадження нових видів навчання, серед яких є інтерактивне. Даний вид навчання має ряд переваг у порівнянні з традиційним, але, незважаючи на це, його впровадження відбувається з певними труднощами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Використання інтерактивних технологій у навчально-виховному процесі розглядають відомі науковці М.В.Кларін,